

Eräs kalustoluettelo Yläneen kartanosta 1500-luvun lopulta

Yläneen kartano on maamme vanhimpia aateliskartanoja. Jo vuonna 1381 mainitaan se vanhana rälsitalona. 1400-luvun alkupuolella omisti eräs keskiaikaisessa historiassamme tunnettu Djekn suvun jäsen, Turun linnanisäntä Klaus Lydikenpoika Yläneen. Hänen tyttärensä Sesilia meni naimisiin Suomen laamannin Klaus Flemingin kanssa, joten kartano siirtyi tämän suvun haltuun. Klaus Flemingin pojanpoika möi sen 1400-luvun lopussa valtionhoitajalle Sten Sture vanhemmalle. Hänen perillisenään sai Kustaa Vaasa myöhemmin Yläneen omakseen, mutta möi sen jonkun ajan kuluttua eräälle Flemingin suvun jäsenelle nimittäin Joakim Joakiminpoika Flemingille. Tämän kuoltua siirtyi Yläne hänen veljelleen Kustaa Vaasan luottamusmiehelle ja Suomen pelastajalle tanskalaisten vallasta Eerikki Flemingille. Tämän jälkeen oli Yläne hänen leskellään Hebla Sparrella. Hebla rouvan aikaan rupesi Kustaa Vaasa katumaan, että oli Yläneen myynyt. Hän kirjoitti sen tähden vuonna 1556 Suomessa olevalle Juhana herttualle, ettei hänen pitänyt antaa rouva Heblan enää pitää Ylänettä. Tositoimiin ei kuitenkaan ryhdytty tämän kuninkaan käskyn johdosta, koska Hebla rouvalla edelleen oli Yläne. Kun lopulta äidin kuoltua pesäjako tapahtui Eerikki Flemingin lasten kesken, sai hänen tyttärensä Filippa Yläneen.

Filippa vietti naimatonna elämänsä Yläneen kartanossa. Kun hän vuonna 1578 laati testamenttinsa, määräsi hän Yläneen kartanon Juhana III:lle ja sen irtaimiston sulhaselleen Knut Juhonpoika Kurjelle. Kartanonsa Ruotsissa määräsi hän veljensä tyttarelle Annalle. Filippan kuoltua vuonna 1578 pitivät seuraavana vuonna Henrikki Horn, Akseli Kurki, Maunu Fleming, Pentti Juhonpoika sekä Pohjois-Suomen vouti Kristoffer Blom perunkirjoitusta Yläneen kartanossa. Tämän jälkeen otti Juhana kuningas Yläneen haltuunsa, antoi järjestää huoneet uudelleen ja maalauttaa rakennuksen. Tuntuu siltä, kuin hän olisi aikonut sitä asunnoksi perheelleen tai jollekin sukunsa jäsenelle. Vuonna 1582 näkyy hän kuitenkin jo luopuneen näistä tuumista ja antoi tuoda Turun linnaan Yläneen kartanosta suuret määrät naisten vaatteita, talouskaluja ja arvoesineitä. Eräässä Yläneen tilissä vuodelta 1579 kerrotaan, että Filippan veli Klaus Fleming oli Yläneen kartanosta vienyt sänkyvaatteita, vaippoja, ryijyjä, vällyjä, penkkipeitteitä, tinapöytäastioita niinkuin vateja ja lautasia, tinakynttiläjalkoja, nahkoja, rekiä, hevosia ym. Sen sijaan ei tilissä mainita, että Knut Kurki olisi kartanosta mitään huostaansa ottanut. Vuonna 1582 Turun linnaan viedyistä vaatteista huomaa, että enimmäkseen olivat täysikasvaneen naisen, pieni osa taas lapsen vaatteita. Olisiko testamentti tullut jollain tavalla riidanalaiseksi irtaimiston suhteen ja Juhana III jäänyt sen pitämään? Yläneeltä saapui tämä irtaimisto Turun linnaan kesäkuun 17 p:nä 1582, jolloin niistä laadittiin luettelo eli inventario Turun pormestarin Hannes Frijsin, saman kaupungin raatimiehen Pietari Henrikinpojan ja sen kemnerin Eskil Putoin läsnä ollessa. Vierasten miesten asettaminen inventeeraamaan näitä tavaroita, joiden omistajaa ei niistä laaditussa kalustoluettelossa mainita, osoittaa, ettei Juhana mahtanut niitä katsoa yksityiseksi omaisuudekseen. Ja jolleivät nämät tavarat Juhana III omaisuutta olleet, ei liene epäilystäkään että ne olivat Filippa Flemingin peruja.

Yhdeksän vuoden kuluttua eli vuonna 1591 pantiin samain tavarain suhteen uusi kalunkirjoitus toimeen Turun linnassa, koska kuningas oli antanut eräälle palvelijalleen, lakeija Gerd Gunnarinpojalle toimeksi viedä ne Tukholmaan. Tässä uudessa inventeerauksessa olivat läsnä entinen Pohjois-Suomen maakirjuri Lasse Maununpoika, Turun porvari Mikael Jaakonpoika ja Turun asukas Jaakko Markuksenpoika. Myöhemmässä inventeerauksessa laadittu luettelo on säilynyt Laguksen kokoelmassa, jonka tähden olen tilaisuudessa siitä tässä antamaan muutamia tietoja. Kalustoluettelo on siinä kohden huomattava, että se osoittaa, mikä ylellisyys siihen aikaan vallitsi maamme mahtavimpain aatelissukujen kartanoissa.

Ja tässä on kuitenkin vain puhuttu yksinäisen aatelisnaisen omaisuudesta. Jalokiviä ja jalokivillä varustettuja kultaesineitä oli luettelossa monta. Niin mainitaan kaksi pientä rubiinia ja viisi tummaa timanttia, sen lisäksi 12 jalokivillä varustettua sormusta. Näitten ohessa mainitaan rikkinäinen sormus, josta ei ole ilmoitusta, oliko se jalokivillä koristettu. Useita helmillä varustettuja esineitä löytyi myöskin, joista tässä vain mainitsen kultaisen helmillä ja lasikivillä koristetun kruunun. Siitä kerrotaan, että se oli unsekullasta. Unsia käytettiin Ruotsin valtakunnassa ainakin 1600-luvulla kullan ja hopean painona, ja arvatenkin oli asianlaita sama 1500-luvulla. Vuonna 1666 ilmoitetaan 12 unsia kultaa tai hopeata menneen naulaan. Paitse unsekultaa mainitaan samassa inventariossa ”togengull”, joka ehkä tarkoittaa kultalankaa, koska sitä tavataan rullina. Käyttämätöntä kultaa oli jäänyt Filippa Flemingiltä 23 unsia eli lähes kaksi naulaa sekä vielä kapulalle, lastuille ja kahdelle paperille kierrettyä unsekultaa, ehkä painon mukaan arvosteltua kultalankaa. ”Togengull”-kultaa oli 13 rullaa. Kultalangat olivat ehkä aiotut suunniteltuja uusia kultakoristenuhoja varten tai jäännöksiä aikaisemmista sellaisista, joita emäntä sen ajan aatelisneitojen tavoin oli neulonut. Kultaompeluita onkin luettelossa useita, niin kuin lapsen myssy kultalangasta (togengull), kolme muuta kultapäähinettä, nekin nähtävästi kultalangasta ja kymmeniä kyynäriä kultapasemanttia eli kultakoristeista nauhaa ym. Huomattavampina arvoesineinä kullasta voin tässä mainita kaksi pientä kultaketjua, joissa molemmissa oli koristeena risti, kaksi vielä pienempää panssariketjua ilman koristetta sekä kaksi Kustaa I Vaasan kuvaa. Nämät viimeksi mainitut olivat mahdollisesti kultaesineitten joukkoon joutuneet täyskultaisten kehyksiensä tähden. Maalausteiteen tuotteita, ehkä todellisia taideteoksia mahtoivat olla ne seitsemän pellavakankaalle maalattua taulua, jotka luettelossa mainitaan.

Samaten kuin kulta- löytyi myöskin hopeaesineitä runsaasti, monet niistä kullatut. Niin puhutaan kullatusta kalkista ynnä siihen kuuluvista pateeneista eli öylättilautasista, kahdesta kullatusta hopeavyöstä koristuksineen, kullatusta veitsentupesta, jossa oli kaksi heloilla koristettua ja yksi koristamaton veitsi ym. Muista hopeakaluista sopii tässä mainita kolme hopeakannua, yksi hopeamalja, yhdeksän hopealusikkaa sekä komea hopeapasemantti monilla hopeakoristeilla varustettuna. Todistuksena hopeaompeluista talossa on luettelossa kahdeksan rullaa ja yksi unsi hopealankaa. Runsaasti pieniä hopeakaluja löytyi vielä, niin kuin hopea-avaimia, -nappeja, -solkia y. m.

Kankaita, joista oli pukuja ja huonekoristeita laitettu tai aiottu laittaa, oli hyvin paljon erilaisia. Etenkin pistää lukijan silmään monenlaiset silkki- ja silkkisamettikankaat. Useat niistä olivat selvään tulevaisuuden varaksi varastossa pidettyjä, koska kutakin niistä oli enimmästä päästä toistakymmentä kyynärää. Yhtä lajia nimittäin viheriäistä arneskiä oli pinkka. Samettikankaat näkyvät olleen, mikäli väri tulee 96 kyynärän puheeksi, mustia, mutta varsinaiset silkkikankaat mitä vaihtelevampaa väriä. Niitä oli mustia, ruskeita, punaisia ja viheriöitä. Silkkilajeja oli myöskin monta nimittäin arnesk-, atlask-, cartek-, damask-, dvelsk-, saijen- ja taftisilkkiä. Muutamat silkki- ja samettikankaat näkyvät olleen aiotut vain reunuksiksi (bräm) hameisiin. Verkakankaita löytyi myöskin, varsinkin englanninverkaa, vaikka paljon vähemmässä määrin kuin edellisiä. Niin kuin tulemme näkemään, oli koi vuosien vierieessä päässyt tuhojaan tekemään tässä osassa kangasvarastoa. Filippa Flemingin jälkeen jääneitä pukuja oli lukuisasti. Samettipukuja oli kolme, niistä yksi musta, kaksi ruskeata, mutta eri väri- ja värivahdusta. Silkkipukuja oli seitsemän ja niiden lisäksi yksi alaosa pukua, kaiketi hame ilman liiviä. Näistä oli neljä atlaskista, kaksi koko pukua ja hame damaskista ja yksi puku cartekista. Väritään olivat puvut mustia, punaisia, viheriöitä sekä eri väri- ja värivahduksiin käyviä ruskeita. Ainoastaan yksi verkapuku on luettelossa mainittu. Omituisuutena voin pukujen yhteydessä kertoa, että tässä kalustoluettelossa luetellaan useita pareja puolihihvoja osittain silkistä, osittain sametista. Luultavasti kiinnitettiin ne silloin tällöin puvun varsinaisten hihojen päälle tilapäisen vaihtelun aikaansaamiseksi puvussa. Esiliinoja oli

kuusi. Niiden tarkoituksena oli tuskin varjella taloustoimissa varsinaista pukua turmeltumasta, niin kuin usein meidän päivinä on asianlaita. Ne olivat nimittäin erivärisestä silkistä ja sametista. Muutamilla niistä oli reunus muunlaisesta kankaasta.

Erilaisia etupäässä sametista valmistettuja kauluksia ja päähineitä oli suuri valikoima. Paljon eri tarkoituksiin käytettyjä esirippuja ja verhoja löytyy myöskin kalustoluettelossa. Ne olivat valmistetut etenkin cartekista, mutta muistakin kallisarvoisista kankaista ja erivärisiä. Niihin kuuluvia reunuksia ja koristeita on luettelossa niinikään useita. Tämän yhteydessä sopii mainita verhot kattojen ja seinäin verhoomista varten, joita oli muutamia. Peitteitä ja ryijyjä oli monenlaisia. Peitteitten joukossa mainitaan kullattu nahka (gulskin). Mutta paitse tätä peitteenä käytettyä kultanahkaa mainitaan toisessa paikassa luetteloa 33 kultanahkaa. Olisiko näitä käytetty irtonaisina tapetteina seinissä? Sellaisia tavataan Ruotsissa sekä 1500-luvulla että seuraavalla vuosisadalla ja nimitettiin niitä ruotsiksi ”gyllenläderstapeter”. Niitä siirrettiin tarpeen mukaan toisesta huoneesta toiseen ja usein linnastakin linnaan. Suuret määrät sänkyvaatteitakin tavataan tässä kalustoluettelossa, joukossa penkkipatjoja päällyksineen. Liinavaatteita näkyy talossa olleen melkein lukemattomat määrät, nekin usein ulkomaan kankaasta.

Turkistavaroita mainitaan kalustoluettelossa varsin vähän ja melkein yksinomaisesti vällyjä. Niistä olivat muutamit jossain määrin koin syömiä. Paljon mahtoi koi jo tykkänään turmella ja ehkä hyvinkin arvokkaita, koska mainitaan löytyneen kokonainen kistu koinpsyömiä verhoja ja turkistavaroita.

Talousskalut olivat enimmästä päästä tinasta, messingistä ja kuparista. Pöytäkalusto oli melkein poikkeuksetta tinasta, niin kuin kannut, pullot, juomatuopit, maljat, vadit, lautaset ja suolarasiat. Muutamit kannut ja maljat sekä lusikat olivat, niin kuin kerroimme, hopeasta. Messingistä oli vain jalopeuranmuotoinen juomamalja. Enimmät kynttiläjalat olivat sen sijaan messingistä, vaikka toiset kyllä olivat tinasta valetut. Kynttiläjalkoja oli yhtä, kahta tai neljää kynttilää varten. Löytyi talossa myöskin messinkikruunu kuutta kynttilää varten. Kruunun yhteydessä sopii tässä mainita teräspeili; lasipeilejä ei näihin aikoihin Pohjoismaissa löytynyt. Osa keittiön kalustoa oli messingistä, mutta enimmästä päästä olivat ne kuparista.

Lopuksi tahdon mainita, että Yläneen kartanossa Filippa Flemingin aikana on ollut täydelliset alttarikalut kirkkoa varten. Niin luetellaan kalustoluettelossa messupaita ynnä casula, jolla tarkoitettanee koristettua messupukua. Tämä casula oli kukilla koristetusta bomaseykankaasta. Sen lisäksi löytyi alttariverka ja vanha alttarireunus ripsuilla sekä käsiliinat. Nähtävästi kuuluivat edellä mainitut hopeakalkki ynnä pateenit näihin alttarikaluihin. Ehkä Filippa neiti sen pitkällisen taudin kestäessä, joka lopulta katkasi hänen elämänsä langan, useinkin halusi saada kuulla papin lohduttavia sanoja ja käydä ripillä. Tämä selittäisi mielestäni näiden kalujen olemassaolon Yläneen kartanossa, jossa siinä tapauksessa joku huone mahtoi olla kirkoksi sisustettu.

Filippaan muistoksi oli nähtävästi alttarikalustoon liitetty sametille hopealangalla kirjailtu epitaphium eli muistokirjoitus. Ajan tapa oli asettaa tällaisia kirjoituksia kirkon seinään säilyttämään ylhäisten ja kuuluisain henkilöiden muistoa myöhemmille sukupolville.

K. R. Melander.